

ÖZBEK TÜRKLERİ ÖZELİNDE TÜRK SOYLULARA TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE KARŞILAŞILAN SORUNLAR

Halil ADIYAMAN¹

Öz

Yabancılara Türkçe öğretimi görece yeni bir alan olmasına rağmen Türkiye'de ve dünyada hızla gelişen alanlardan biridir. Yabancılara Türkçe öğretimi alanının bir alt kümesi olan Türk soylulara Türkçe öğretimi hem zevkli hem de oldukça zordur. Zorluk, bu alandaki temel sorun olan aynı dilin farklı bir lehçesinin öğretilmesinden kaynaklanmaktadır. Çalışmamızda, sürekli aksaklıklarla boğuşan Türkçe öğretmenlerinin karşılaştıkları sorunlar ele alınmaktadır. Türkiye'de Türkçe öğretimi ile yabancı bir ülkede Türkçe öğretiminin zorlukları farklılık göstermektedir. Öğrenme ortamlarından kaynaklanan farklılıklar dil öğretiminde etkili faktörlerdir. Lehçeler açısından zengin ortamlarda benzerlikler ve farklılıklar Türkçe öğretimi için çeşitli yöntemlerin geliştirilmesini zorunlu kılmaktadır. Bu yöntemlerin etkili bir şekilde uygulanabilmesi için öncelikle sorunların doğru tespit edilmesi gerekmektedir ki çalışmamızda bu sorun ele alınmıştır. Sorunların nedenleri araştırılmış ve sonuç bölümünde çözüm önerileri sunulmuştur. Türk soylulara Türkçe öğretimi üzerine yapılan çalışmaların sayısının artması, karşılaşılan sorunların çözümüne yönelik önerilerin sayısını da artıracaktır. Türk soyluların Türkçe öğrenirken yaptıkları yaygın hatalar arasında "E" harfinin yazımı ve telaffuzu, "-gAn" ve "-kAn" zarf-fiil eklerinin yazımı, zamirlerin yanlış kullanımı, yardımcı fiillerin yanlış kullanımı, yanlış eşdeğerlikler ve Rusçanın etkisi yer almaktadır. Bu tür öğretimi kolaylaştırmak için farklı lehçelerden gelen grupların bir arada eğitimi tercih edilmemelidir.

Anahtar Kelimeler: Türkçe Öğretimi, Özbek Türklerine Türkçe Öğretimi, Yabancı Eş Değerlikler, Türk Soylulara Türkçe öğretimi

THE PROBLEMS ENCOUNTERED IN TEACHING TURKISH TO TURKISH DESCENDANTS WITH A SPECIAL FOCUS ON UZBEK TURKS

Abstract

Although teaching Turkish to foreigners is a relatively new field, it is one of the rapidly developing areas in Turkey and worldwide. Teaching Turkish to Turkish descendants, a subset within the realm of teaching Turkish to foreigners, is both enjoyable and quite challenging. The difficulty arises from teaching a different dialect of the same language, which is the fundamental problem in this field. The issues faced by Turkish instructors constantly grappling with setbacks are addressed in our study. The challenges of teaching Turkish in Turkey and teaching Turkish in a foreign country differ. Differences arising from learning environments are effective factors in language teaching. In environments rich in dialects, similarities and differences prompt the development of various methods for teaching Turkish. To effectively implement these methods, it is necessary to accurately identify the problems first, which is addressed in our study. The causes of the problems are investigated, and suggestions for solutions are provided in the conclusion section. Increasing the number of studies on teaching Turkish to Turkish nobles will also increase the number of suggestions for solving the problems encountered. Common errors made by Turkish descendants while learning Turkish include the spelling and pronunciation of the letter "E", the spelling of the adverbial participle suffixes "-gAn" and "-kAn", incorrect usage of pronouns, incorrect usage of auxiliary verbs, false friends ("faux amis") and the influence of Russian. To facilitate this type of teaching, education groups from different dialects together should not be preferred.

Keywords: Turkish Teaching, Teaching Turkish to Uzbek Turks, False Friends ("faux amis"), Teaching Turkish to Turkish Descendants

¹ Doç. Dr. Küthaya Dumlupınar Üniversitesi, halil.adiyaman@dpu.edu.tr, ORCID: 0009-0007-8014-8054

Başvuru Tarihi (Received): 01.03.2024 **Kabul Tarihi** (Accepted): 25.04.2024

Giriş

Yabancı dil öğretiminin ne zaman, nerede başladığı bilenememekle beraber, bireyin ilgi ve ihtiyaçları doğrultusunda kendi ana dilinden başka bir dile gereksinim duyduğundan beri yabancı dil öğretimi gerek sistemli gerekse de sistemsiz olarak devam etmektedir. Göç, eğitim, savaş, ticaret, turizm, iş bulma gibi sebepler bireylerin yabancı bir dil öğrenmesinin başlıca nedenleridir.

Türkçenin de yabancı bir dil olarak ne zaman öğretilmeye başlandığı tam olarak tespit edilememekle birlikte Biçer'e göre "Hunlar döneminde Türkçeyi öğrenen ve kullanan yabancıların olduğu bazı tarihî vesikalarla saptanabilir" (Biçer, 2012, ss. 107-133). Ancak bu konuda erişilebilen ilk yazılı eser Kaşgarlı Mahmud'un *Divanü Lugati't Türk* adlı eseri olduğundan birçok araştırmacıya göre yabancı dil olarak Türkçenin öğretim tarihi 1071'den itibaren başlar (Açık, 2008, s. 1; Çangal, 2012, s. 9; Özdemir, 2012, s. 2).

Son zamanlarda Türkiye ekonomisindeki gelişmeler, Türk Hava Yolları (THY), Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA), Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB) ve Yunus Emre Enstitüsü (YEE) gibi çeşitli kurum ve kuruluşlarla kendini dünyaya açması ve tanıtması, farklı ülkelerde kurulan Türk şirketlerinin etkisi, Türkiye Bursları ve diğer üniversiteler tarafından özel olarak sağlanan Türkiye'de eğitim görme imkânı, Türk dizilerinin gösterildiği ülkelerde Türkiye'nin tanıtılması ve Türkçeye olan ilginin artması gibi birçok etken yabancı dil olarak Türkçe öğrenimine olan ilgiyi arttırmaktadır.

Günümüzde yabancı dil olarak Türkçe öğretimi gün geçtikçe önem kazanmakta; Türkiye'de ve birçok farklı ülkelerde çeşitli kurum ve kuruluşlar tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu kurum ve kuruluşlar arasında Yunus Emre Enstitüsü, özel dil merkezleri, Türkçe Öğretimi Uygulama ve Araştırma Merkezleri (TÖMER), çeşitli ülkelerde bulunan Türkoloji bölümleri, özel okullar ve Türkiye destekli üniversiteler yer almaktadır.

Yabancı dil olarak Türkçe öğretim süreci içerisinde hedef kitle kavramı olarak dört ana başlık oluşturmak mümkündür. Türkiye Türklerine Türkçe öğretimi, İki dillilere Türkçe öğretimi, Yabancılar Türkçe öğretimi ve Türk soylulara Türkçe öğretimi. Türkiye Türkleri kavramı Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığına sahip ve aynı zamanda Türkiye'deki eğitim kurumlarında öğrenim görmekte olan grubu tanımlamaktadır. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığına sahip ve ana dili Türkçe olan grubun Türkiye dışında başka bir toplum içerisinde yaşayan kitleye ise İki dilliler grubu tanımı yapılmaktadır. Bu grup Türkiye'ye dönmüş olsa bile yaşamış olduğu toplumun izlerini taşır ve kültür şoku olmak üzere birçok kültürel bocalama içerisinde kendini bulur. Özellikle yaşamış olduğu toplumun dili ile Türkçe arasında gelgitler yaşar. Yabancılar kavramı ise Türk kültür, gelenek ve göreneklerine uzak Türk düşünce sistemine aşına olmayan bireyleri temsil eder. Türk soylular ifadesi başka devletlerin himayesindeki Türkleri kasteder. Yukarıda belirtilen dört farklı hedef kitlenin birbirinden farklı özellikleri vardır. Bunlara Türkiye Türkçesi öğretimi için kullanılması gereken yöntem ve materyaller de farklılık gösterir (Duman, 2013, ss. 151-155).

1. Türk Soylulara Türkçe Öğretimi

Yabancı dil olarak Türkçe öğretimi içerisinde yer alan Türk soylulara Türkçe öğretimi ile yabancılar Türkçe öğretimi birbirinden farklıdır. Çünkü bu öğrenciler tamamen farklı bir dil değil kendi ana dillerinin farklı bir şivesini öğrenmektedirler. Bu bakımdan onlara sıfırdan Türkçeyi öğrenen bir yabancı gibi davranmak eğitim ve öğretim açısından çeşitli sorunları meydana getirecektir. Ancak aynı dilin farklı bir lehçesini öğretimi başka yabancı bir dili öğrenmeye ve öğretmeye oranla daha kolaydır. Özyürek'e göre; "Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan ve Tataristan gibi bölge ülkelerden gelen öğrencilerin kendi ülkelerinde konuşulan diller aynı zamanda Türkçenin lehçeleridir. Dolayısıyla aslında Türkçeye çok uzak olmayan dilleri konuşan bu öğrenciler Türkçeye tamamen yabancı öğrencilere oranla Türkçenin

öğreniminde daha az zorluk çekerler” (Özyürek, 2009, ss. 1819-1862). Karatay’a göre “Türk cumhuriyetlerinden gelen öğrencilerin konuştukları diller Türkçenin lehçeleri olduğu için bu öğrencilerin dil sorunu yabancı öğrencilere göre daha kolay çözülebilir. Bu sorunun çözümü dil öğretme-öğrenme niteliklerinin iyileştirilmesine bağlıdır” (Karatay, 2012, s. 9). Fakat kendi ana dilinde birebir bulunan ve Türkçede farklı bir anlamı ya da kullanımı bulunan yapıların yabancılara oranla Türk soylulara öğretilmesi daha zordur.

Türk soylulara Türkçe öğretimi hem ana dili Türkçe olan Türkiye’deki Türklere Türkçe öğretiminden hem de yabancılara Türkçe öğretiminden daha farklı olan bir gruptur. Bu gruptaki bireyler ne tam bir yabancı gibi Türkçeye yabancıdır ne de tam bir Türkiye vatandaşı gibi Türkiye Türkçesinin içindedirler. Arada kalmış bir grup olarak nitelendirmek de yanlış olacaktır. Esasen Türk soylulara Türkçe öğretimi kendi başına bir araştırma ve çalışma alanıdır. Keza bu gruptaki öğrencilere de eğitim yapılırken bu farklılıklar dikkate alınmalıdır. Ancak Türk soylulara Türkçe öğretiminde dikkatli olmak gerekir. Çünkü öğrencilerin kullandıkları Türk lehçelerine göre Türkçe öğrenirken karşılaştıkları sorunlar her zaman aynı olmamaktadır. Bir Azeri ile bir Kırgız’ın Türkçe öğrenirken karşılaştıkları sorunlar farklılık gösterebilmektedir. “Arkadaşım gelmiş” yerine Azerbaycalılar “Arkadaşım gelip” Kırgız “Arkadaşım gelgen” diyor. Aynı sınıfta farklı grupların olması problemi artırmaktadır.

1.1. Türk Soylulara Türkçe Öğretiminde Yazma Becerisinde Karşılaşılan Sorunlar-Özbek Örneği

a. “E” Harfinin Yazımı ve Okunuşu: Kiril alfabesi kullanan topluluklarda "e" harfinin yazımı ve okunuşundan kaynaklanan sorunlar görülmektedir.

"Ekmek" sözcüğünü öğrenciler "yekmek" biçiminde okumaktadırlar. Aynı biçimde öğrencilerden ilk sesleri ye-olan sözcüklerin yazımı istendiğinde e- biçiminde yazmaktadırlar. Örneğin, "yel" yerine "el" yazılmaktadır.

b. “-gAn” “-kAn” Zarf-Fiil Ekinin Yazımı: Türkiye Türkçesinde kullanılan “-dI/UK”“-tI/UK” zarf-fiil eki, Çağdaş Kıpçak lehçelerinde “-gAn” “-kAn” eki ile karşılanmaktadır.

Öğrencilerden kendi düşüncelerine dayanarak bir yazı yazmaları istendiğinde, Kıpçak kökenli öğrencilerde “geldiğini” sözcüğünün “gelmişini” biçiminde yazdıkları gözlenmektedir. Bunun nedeni öğrencilere Türkiye Türkçesindeki “-mI/Uş” bilinmeyen geçmiş zaman ekinin Kıpçak lehçelerinde “-gAn” “-kAn” ekine denk geldiği bilgisinden kaynaklanmaktadır.

c. Devrik Cümle: Öğrencilerde muhtemelen Rusçanın etkisi ile devrik cümle kurma alışkanlığı oldukça fazla.

“Ben kompozisyon yazdım” cümlesini öğrencilerin bir kısmı “Ben yazdım kompozisyon.” biçiminde yazmaktadırlar.

d. Zaman Kiplerinin Kullanımında Karşılaşılan Sorunlar

d.1. Geniş Zaman Kullanımı: Azerbaycan Türkçesinde ol- fiilinin geniş zamanda çekimi “olar” iken Türkiye Türkçesinde “olur” biçimindedir. Kazakçada “Bararsın”. “Gidersin” “Varırsın” vs. Özbek Türkçesinde “Bara-sen””, Barar-sen” biçimindedir.

Ayrıca öğrenilen geçmiş zaman –mI/Uş ekini rivayet eki olarak kullanmaktadırlar.

e. Zamirlerin Yanlış Kullanımı:

e.1. Kişi Zamirlerinin Yanlış Kullanımı: Türkiye Türkçesindeki kişi zamirlerinin bazı fiiller ile kullanımında öğrencilerin büyük bölümü hata yapmaktadırlar.

“Seni aradım” yerine “sana aradım”. Zamirlerin yanlış kullanılmasındaki temel sorun, Özbek Türkçesinde kullanılan fiillerin geçişli ve geçişsiz çatısındaki farklılıktır.

f. Yardımcı Fiillerin Yanlış Kullanımı

f.1. “i-” Yardımcı Fiilinin Yanlış Kullanımı: “i-” yardımcı fiili Kazak Türkçesinde “e-” biçiminde bulunmaktadır.

“idi” yardımcı fiili Kazak Türkçesinde “edi” biçiminde geçmektedir. Ancak bu fiilin bazı kullanımlarında karışıklıklar meydana gelmektedir. Örneğin, Türkiye Türkçesindeki “ise” yardımcı fiili Kazak Türkçesinde “bolsa” biçiminde “bol-” yardımcı fiili ile kullanılmaktadır. Örneğin, “Sen Mehmet isen bu kim?” cümlesini Kazak öğrenciler Kazak Türkçesi mantığı ile söylediklerinde “Sen Mehmet olsan bu kim?” biçimindedir.

g. Yalancı Eş Değerlikler

Türk Dili şivelerinde birçok sözcük yalancı eşdeğerlik yüzünden öğrencilere sözcüklerin öğretimi sorun haline gelmektedir. Örneğin, “taze” sözcüğü Kazak Türkçesinde “taza” biçiminde, “temiz” anlamında kullanılmaktadır. “Sakin” sözcüğü Özbek Türkçesinde “sekin” biçiminde, “yavaş” anlamında kullanılmaktadır. “Lütfen” yerine “iltimos”, “çiçek” yerine “gül”, “baba” yerine “dede” vb.

h. Rusçanın Etkisi

“Sizi 1 dakikaya olur mu?”, “Bir dakikanızı alabilir miyim?” yerine kullanılmaktadır. Rusça mümkün anlamındaki “mojna” Türkçenin öğretiminde karşılaşılan önemli sorunlardan biridir. Rusçanın etkisi olarak “ile” bağlacını da gösterebiliriz. Rusça С праздникомКурбан-Байрам “Kurban Bayramınızı tebrik ederim” anlamındaki cümle Özbek Türkçesinde “Kurban Haytingiz bilen” diye söylenmektedir.

2. Sonuç

Türk dilinin günümüzde farklı yazı dilleri ile temsil edilmesinden Türkiye Türkçesinin Türk dünyası öğrencilerine öğretilmesinde büyük sorunlar ile karşılaşılmaktadır. Bu sorunların en önemlisi, öğrencilerin Türkçe cümle kurma ve kullandıkları eklerdir. Öğrenciler Türkçe cümleleri kendi lehçelerinin cümle dizimi ve ekleri ile söylemeye çalıştıklarında yanlışlıklar ortaya çıkmaktadır. Bu yanlışlıkların düzeltilmesi için Oğuz, Kıpçak, Karluk ve Kuzey grubu lehçelerinden olan öğrencileri aynı sınıfta toplamak sorunun çözümü için etkili olabilir.

Konuştukları lehçe gruplarına göre yerleştirilen öğrenciler üzerine eklerin ve cümle dizimlerinin öğretilmesi için yöntem ve teknikler geliştirilebilir. Aksi takdirde farklı lehçe gruplarından öğrencilerin toplandığı bir sınıfta farklı yöntem ve teknikler geliştirmek gerekecektir. Bu ise öğrencinin performansını düşürücü bir etki olabilir. Türk dünyasından gelen öğrencilerin Türkiye Türkçesini öğrenirken farklı lehçelerden kaynaklanan dil farklılıklarını düzeltebilmek için sınıf içi uygulama teknikleri şunlar olabilir:

Karşılaştırmalı Dil Analizi: Öğrencilere, farklı lehçelerden gelen metin örnekleri verilir ve bu örnekler Türkiye Türkçesindeki cümle yapısı, ek kullanımı ve kelime kullanımıyla karşılaştırılır. Öğrenciler, bu karşılaştırmaları yaparak farklılıkları gözlemleyebilir ve Türkiye Türkçesi normlarına uygun olarak düzeltilmiş örnekler oluşturabilirler.

Ortak Dil İnşası Oyunları: Öğrencilere, birlikte bir hikaye veya diyalog oluşturma gibi etkileşimli oyunlar sunulabilir. Bu oyunlar sırasında öğrenciler farklı lehçelerden gelen dil örneklerini bir araya getirerek Türkiye Türkçesine uygun şekilde yeniden yapılandırabilirler. Bu, öğrencilerin dil bilgisi ve kelime dağarcığını geliştirmelerine ve dilin doğru kullanımını öğrenmelerine yardımcı olabilir.

Roller Oynamak: Sınıftaki öğrenciler farklı lehçelerden ve kültürel arka planlardan gelir. Öğrencilere, farklı lehçelerin konuşmacılarını canlandırdıkları rol oyunları verilebilir. Bu,

öğrencilere farklı lehçelerin yapısal ve dil bilgisel özelliklerini deneyimleme fırsatı sunar ve aynı zamanda Türkiye Türkçesi normlarına uygun olarak düzeltmelerini sağlar.

Proje Tabanlı Öğrenme: Öğrencilere, farklı lehçelerden gelen Türk dünyası ülkeleri hakkında araştırma yapmaları ve sunum hazırlamaları görevi verilebilir. Bu proje, öğrencilere farklı lehçelerin yanı sıra Türkiye Türkçesi hakkında daha derin bir anlayış kazanmalarına ve doğru dil kullanımını öğrenmelerine olanak tanır.

Dil Değişim Atölyeleri: Sınıfta küçük gruplar oluşturulabilir ve her gruba farklı bir lehçeden gelen öğrenciler yerleştirilebilir. Bu gruplar, belirli dilbilgisi konularını veya cümle yapılarını öğrenmek ve uygulamak için bir araya gelebilir. Öğretmen, her gruba rehberlik edebilir ve doğru dil kullanımını teşvik edebilir.

Bu uygulama teknikleri, öğrencilerin farklı lehçelerden gelen dil özelliklerini tanımalarına ve Türkiye Türkçesi normlarına uygun olarak dil becerilerini geliştirmelerine yardımcı olabilir. Ayrıca, öğrenciler arasında işbirliği ve etkileşimi teşvik ederek sınıf içi dil öğrenme ortamını zenginleştirebilirler.

Kaynakça

- Açık, F. (2008). Türkiye’de yabancılara Türkçe öğretilirken karşılaşılan sorunlar ve çözüm önerileri. *Kıbrıs: Uluslararası Türkçe Eğitimi ve Öğretimi Sempozyumu* içinde (ss. 1-9). *Doğu Akdeniz Üniversitesi.*
- Biçer, Nurşat (2012). Hunlardan günümüze yabancılara Türkçe öğretimi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi,1* (4), 107-133.
- Çangal, Ö. (2012). Yabancılara Türkçe öğretiminde kültür taşıyıcısı olarak türküler. *Gazi Üniversitesi Türkçe Araştırmaları Akademik Öğrenci Dergisi,2* (2), 9-20.
- Duman, Asiye (2003). Türk soylulara Türkiye Türkçesi öğretiminde metin seçimi. *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi Türkçenin Öğretimi Özel Sayısı, 13*, 151- 155.
- Karatay, Halit Nurettin(2012), Kırgız öğrencilerin Türkiye Türkçesi öğrenmeye ilişkin tutumları. *Türkçe Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi, 4*, 1-11.
- Özdemir, O. (2012). Avrupa dilleri öğretimi ortak çerçeve metni B1 seviyesinin yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde uygulanması üzerine bir çalışma. *Türkçe Eğitimi ve Öğretimi Araştırmaları Dergisi, 2*(3), 1-25.
- Özyürek, Rasim (2009). Türk Devlet ve toplulukların Türkiye Üniversitelerine gelen Türk Soylu yabancı uyruklu öğrencilerin Türkçe öğrenimlerinde karşılaştıkları sorunlar. *TurkishStudies, 4*(3), 1819-1862.